

Minu onu

Toomas Raudam

See võis olla läinud sajandi keskpaiku või veidi ehk hiljem ja see oli üks vanemat sorti raadio, mille ees me istusime ja ootasime Ernst Raudami loengut. Saade algas, kuid hää, mis raadiost kostis, polnud minu suureks pettumuseks onu oma. Mõne minuti vältel ma uskusin, et onu moonutab oma häält, aga ei saanud aru, miks ta seda teeb. Veidi pettunud oli vist ka isa, ehkki ta seda välja ei näidanud ja loengu vapralt lõpuni kuulas, mina hiilisin teise tuppa raamatut lugema. Nagu ma ei mäleta raadio marki, kust hää tuli, ei mäleta ma ka loengu sisu, võib vaid oletada, et see oli mingil tervishoiuteemal, aga lõppes see tuntud rahvatarkusega „Kui ei ole surmatõbi, siis on ikka viinast abi“. See lause jäi meelde neile, kes saadet kuulasid ja ma usun, et peale meie istusid tol õhtul raadio ees kõik need, kellel aparaat kodus olemas oli. Tol ajal, muide, ei pruukinud mitte igas kodus raadiot olla. Raadio asemel rippus seinal krapp, kust tuli teateid, koorilaule ja kuuldemänge. Sellest, et loengu põhisõnum rahvani jõudis, sain ma aru mulle suunatud kiitvatest pilkudest, kui ma järgmine päev linnas ringi lonkisin, justkui oleks mina selles osaline, et onu nii ütles, kuigi ta ise seda ju ei öelnud.

Minu isa Helmuti ja tema vanema venna Ernsti lapsepõlv möödus Paide lähedal Eivere mõisas. Meie jaoks oli Ernst Ärni, mulle lihtsalt onu. Isale meeldis rääkida, kuidas ta lapsena ükskord kogemata vennale kiviga vastu pead viskas ja vend ära minestas ning ta venna kätel kodu kandis, aga vend enne koju jõudmist üles ärkas ja ütles, et ära teinekord enam nii tee. Otse mu isa seda kunagi välja ei öelnud, kuid ma sain pehmest muigest aru, et sellest

kiviga viskamisest võis alguse saada hilisem neurokirurg või siis lihtsalt keegi, kes erines normist.

Kummalisel kombel on mõisa saatust olnud kaudselt seotud sellega, mis sai onu elukutseks. Vene ajal oli seal vaimupuudega laste hooldekodu, hiljem aga koht, kus hoiti vanu inimesi, aga ma pole päris kindel, kas oli see lihtsalt vanadekodu või mingi psühhiaatrilise kallakuga asutus. Mäletan, et ükskord võtsid isa ja onu mind endaga kaasa ja ma sõitsime Eiverre ja et onu läks mõisahoonesse sisse, isa jäi välja ja näitas mulle kohti, kus nad vennaga oli mänginud, võib-olla ka todasama kohta, kus ta venda kiviga oli visanud, ja et siis märkasime, et onu seisab mõisatrepil ja on väga kurb. Aastat ei mäleta, kurbust mäletan.

Mäletan ka neid kordi, kus me koos sõitsime Tallinna, aga tee venis pikaks, sest onul oli tarvis peateelt kõrvale pöörata, et külastada oma patsiente, kes elasid peateest kaugel, mõnes kõrvalises taluhoones, ja mõnikord oli neid kõrvalepõikeid rohkem kui üks. Eriti hästi mäletan aga üht korda, kus ka minust oli mingi kasu. Kuusetukas paiknevast majast, mille ette onu oli oma Pobeda jätnud, tuli välja keegi naine, tema järel ka mees, kes teesklesid, et imetlesid autot, tegelikult aga uurisid läbi üles keeratud uduste akende mind. Ma pole seda kunagi tahtnud täpsustada, aga ma olen kindel, et majas pidi olema keegi raskelt haige laps, mind aga pakuti välja kui last, kes on samuti haige ja isegi elus ja mul oli selle üle hea meel. Kuskilt siit pärineb mu püüe igal võimalikul juhul karjuda, kui haigetele liiga tehakse või neid ei mõisteta. Konkreetne juhtum aga on läinud ühte mu juttu, mille pealkiri on „Poiss, kes muutus „Pobedaks““.

Kirjanikuna pean oluliseks lisada, et kõik, mis jutus paistab tõena, on tegelikult vale ja vastupidi.

Sellisel moel hakkasid minu ja onu saatused pisitasa põimuma, moodustades ühise mustri, mille lõpetamine jääb ilmselt minu hooleks.

Järgmine asi, mis mulle onuga seoses meelde tuleb, on postkaardid, mis algavad sõnadega „Armas Toomas“. Mind on küll kalliks kutsutud ja seda nii kirjalikult sünnipäevakaartidel kui ka suuliselt, aga armas pole ma peale oma onu olnud oma teada mitte kellelegi. Minu jaoks on selles vastuolu. Ma tean, olen selles kindel, sest olen lugenud palju raamatuid ja jõudnud silmanurgast näha võrdluseks ka elu, et armsad saavad olla vaid need, kes teineteist armastavad. Minu isa ja ema armastavad ja on võib-olla ka kallid, aga kui ma koera pead silitan, siis on ta mulle kallis, aga mitte armas. Armas on elus, aga kallis võib olla ka lihtsalt mingi asi, käekell või mängukaru. Või siis täiskasvanutele auto, Moskvitš, Pobeda või Volga. Kallis on laiem, armas kitsam. Ja kui öeldakse „armas taevas“, siis väljendatakse sellega enamasti imestust selle üle, kuidas saab maailm olla nii ükskõikne ja mõistmatu. Nagu me kõik teame, oli „armas taevas“ ka Lennart Meri lemmikväljend.

Viimane „armas“, mille onu mulle kinkis, kirjutas ja kinkis, seisab 1989. aastal ilmunud raamatu „Tervise teejuht“ II osa esilehel. Raamatu on koostanud Harri Jänes, onu kirjutatud on neuroloogiat käsitlevad peatükid. Pühendus on selline: „Armsale vennapojast kirjanikule onult suurima lugupidamisega! Tartu, 18. nov. 1989, Ümera 8, tegelikult kosmoses.“

Raamatus „Nips“ olen ma püüdnud toda traagilist eluperioodi kuigivõrd kirjeldada. Olen seal onust teinud ema. Teatav tegelikkuse moonutamine on kirjaniku jaoks tavaline. Ütlen seda igaks juhuks, sest usun, et teate seda isegi, kuid enne lõigu ettelugemist pean vajalikuks lisada, et ma ei soovi sellega, et mu raamatut loetaks, usun, et kirjeldatav seisund on siinviibivatele neuroloogidele lugematagi loetav.

„Maja, kus ema elas, jahmatas teda. Tema üllatus oli siiras nagu kilpkonnal, kellele näidatakse tema kilpi. Või teole karpi, kus ta on kogu oma elu mööda saatnud, teadmata, et see olemas on või et see just selline välja näeb. Ta istus meie süles, vannirätikutesse mässitud, soe, puhas ja lõhnav. Ta lasi meil keset tuba peatuda, ta oli üleni üks suur üllatus-oo!

„Milline palee! Kes selle ehitas?“

Ja kui isa talle vastas: „Kallis, meie, meie oma säästudest!“ – oli see emale sama uskumatu kui see, et need, kes tema soove täidavad, on tema mees ja poeg.“

Elu ja tõe juurde tagasi tulles – mitte kõik polnud nii kurb, juhtus ka lõbusaid, suisa koomilisi seiku. Olime just onu vanni tassinud ja isa hakkas vennal pead pesema. Millegipärast osutas onu natuke vastupanu, aga me ei teinud sellest välja. Kui pea pestud sai, märkasime, et olime šampooni asemel kogemata kahmanud kätte aknooli pudeli, mis olid vanni äärel kõrvuti. Vannist aga kostis onu tasane hää: „No ärge teinekord enam nii tehke“ ja see oli sama hää, mis vennale kiviga virutamist oli ette heitnud.

Kui ma ülikooli sisseastumiseksamitel eesti keeles rahuldava sain ja tahtsin koju tagasi pageda, kutsus onu mind enda juurde ja rääkis mulle augu pähe, et ma ei loobuks. Ta ise olevat tahtnud hoopis juristiksa saada, aga isa olla selle ära keelanud, sest juristid kaotavad riigivõimu vahetudes töö, arste aga läheb alati

tarvis. Nii sain ma teada, et onu polnud sugugi arstiks sündinud, vaid selleks vanemate sunnil saanud ning et ka minul on ehk mõtet jätkata, saades kellekski, kes ma ilmtingimata olla ei soovinud. Sellest, et onust sai arst, oli kasu eelkõige vast meil, tema lähedastel, kes me tema abi vajasime. Aga ka neil, kes hädas isa poole pöördusid ja kui isa siis vennale helistas, siis abi ka saadi, olgu selleks siis konkreetne abi haigla näol või siis lihtsalt nõuanne, kuidas mingi vaevuse puhul talitada. Nii kujunes Paidest omapärane vahenduskuskeskus, mida juhtis mu isa.

Ka mina võisin onule igal ajal helistada ja oma sõpru tema juurde viia. Mäletan, kui mu naine last ootas ja üks günekoloog oli talle andnud nõu rasedus katkestada, arvestades minu diabeeti, ja ma siis onule helistasin ja küsisin, mida teha, siis helistas onu varsti tagasi ja ütles, et ainuke asi, mida mu naine teha ei tohi, on närveerida, professor Mikelsaar olevat nii öelnud. Nii tuli ilmale poeg Juhan. Ta võis olla nii kaheaastane, kui ta tuli viia neuroloogi juurde korralisele läbi-vaatusele, kust sain kaasa tabletid ja ma olin neid juba manustamas, kui õnneks astus uksest sisse onu, kes oli meile parajasti külla tulnud, nägi laual tabletkarpi ja küsis vihaseks, kes need välja kirjutas. Ma ei öelnud, teadsin, et siis jääks keegi oma ametist ilma. Kuid rohkem kui konkreetne eksimus pahandas onu arstide oskamatus või tahtmatus tunda tervet organismi. „Seda, mis ühel sõrmel viga on, teavad kõik, tervet kätt ei tunne keegi!“ Veel praegu, kui juhtun lugema mõnd netikommentaari, kus meenutatakse, kuidas professor Raudam andis nõu lapse kusepidamatuse kohta, meenub mulle mu onu ja tema pahameel. Vahel võisid need nõuanded olla ka lihtsalt inimlikud. Nii mäletab filmikriitik ja ajaloolane Õie Orav onu soovitus neuroo-
sist vabanemiseks vastata kurjale

kurjaga ning teha halba neile, kes tema vastu olid olnud ülekohtused. Onust oli abi ka minu ülikooliaegsel õpetajal ja hilisemal heal sõbral ning vaimsel isal, nüüdseks meie seast lahkunud kunstnik Kaljo Põllul, kes ühel õhtul tuli minu juurde, sest oli mures oma ema pärast. Ta palus, et ma helistaks onule, et too helistaks Hiiumaale, kus tema ema oli raskes seisundis haiglas. Mina helistasin, onu helistas Hiiumaale ja tagasi mulle. Kaljot see rõõmsamaks ei teinud, tema ema suri varsti, aga ta tundis, et talle on vastatud. Minu teada päästis onu rindele minekust luuletaja Heiti Talviku ja võib olla veel mõne eesti kultuuritegelase, kirjutades neile välja vastava tõendi.

Aga on veel teinegi sõna peale „armsa“, mille sügavamat tähendust ma ilma onuta võib-olla poleks tundma õppinud. Onu oli siis juba haige. Muide, ta ise heitis seda endale ette, et ta polnud osanud endal Alzheimerit diagnoosida. Olime isaga Tartusse sõitnud. Onu tundis meid ära, aga ta ei mõistnud, kust me saime bensiini, sest tema arvates elasime me kosmoses. Seisin voodi jalutsis, kui ta äkitselt küsis: „Kas tead, mis on eutanaasia?“ Ma teadsin, aga ei julgenud öelda, ka onu ei öelnud enam midagi, aga mul oli selge, mida ta mõtleb.

On veel üks lugu, mida ei saa unustada ja mida sobib siin jälle uuesti meenutada. Ükskord noore ja enesekindla praktiseeriva arstina ennustas onu surma ühele tema arvates lootusetule juhtumile, noorele mehele, kelle juurde tal oli väljakutse, ja soovitas perel kirstulauad kokku panna. „Kui ma üle Toome loengusse läksin, tõusis pingilt keegi mulle tundmatu mees ja ütles: „Doktor Raudam, kas mäletate, mina olen see, kellele te aasta tagasi surma ennustasite?““ Nii rääkis mu onu. See lugu jooksis tema elust läbi, nagu refrään laulust, ning ma usun, et mõistate, miks ma siinkohal lõpetan mälestuse oma onust.